אגרות הראי"ה - כרך ב' - אגרת תסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' כסלו תרע"ג - יפו

נמען: האגרונום ד"ר מ' זגורודסקי, עורך 'החקלאי'

אין בתורה מין צמח שאסור באכילה, ולכן אין יסוד לאיסור הצבר האדום, מלבד ערלה. צבר שניטע לגדר פטור מערלה. הרב קוק משער שהצבר הוא ה'הירדוף' שבתלמוד: עליו חופים את עצו כקליעה (סוכה לב), יש לו קוצים, ולכן אינו כשר ל'ארבעת המינים' ('דרכיה דרכי נועם'), ותחילתו רך וסופו קשה (פסחים לט). הירדופני הוא סם מוות לבהמה בגלל קוציו.

עיקרי הדברים

- אין צמח אסור באכילה.
- ערלה בצבר.
- השערה: הצבר הוא ה'הירדוף'.
- הוכחות מהתלמוד.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' כסלו תרע"ג[4].

כבוד החכם הנעלה מר ד"ר[5] מ. זגורודסקי נ"י[6]. אגרונום משרד א"י[7] ועורך "החקלאי",

שלו'[8],

אתכבד בזה להשיבו על שאלתו בדבר פרי הצבר, אם יש איזה איסור באכילה במין האדום של הצבר, כאשר שמע ככה מאיש אחד בשם המשנה. ידע אדוני, שאין לנו בתורתנו הק'[9] שום מין צומח שיהיה אסור לנו, רק במקרים ידועים, כמו ערלה או טבל או כלאים, אבל שיהיה מין צומח אסור כשם שיש איסור כזה במיני בע"ח האסורים, זה אי-אפשר כלל. ועל כן אין שום יסוד לדברי האיש הנ"ל[10] האומר שיש איסור במין אחד של הצבר, זולת אם יכוין מצד איסור ערלה, לזה יש מקום בשלש השנים הראשונות לגידולו, אבל אין זה מיחד את המין, כי גם הצבר הרגיל היה איסור ערלה נוהג בו אלא מפני שהוא נטוע לסייג דין הוא שאין נוהג איסור ערלה באילנות שנוטעין אותם לסייג, או לשם עצי בנין או הסקה, והוא שנוי במשנה (ערלה פ"א), ואם הצבר השני אינו נטע לסייג כ"א[11] למטרת אכילה, ערלה נוהגת בו, אבל אם נוטעין

---

1 ב"ה - ברוך השם

2 עה"ק - עיר הקודש

3 ת"ו - תבנה ותכונן

4 תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)

5 ד"ר - דוקטור

6 נ"י - נרו יאיר

7 א"י - ארץ ישראל

8 שלו' - שלום

9 הק' - הקטן

10 הנ"ל - הנזכר לעיל

11 כ"א - כי אם

אותו כדרך שנוטעין את הצבר הרגיל לסייג, דינו שוה להיתר גם בשנים הראשונות של נטיעתו.

וע"ד[12] השם של הצבר במשנה או בספרות התלמודית בכלל. שם צבר או קקטוס לא מצאתי בצמחים שבמשנה ותלמוד, לפי זכרוני. רק השערתי היא שהצבר נקרא בשם "הירדוף" בלשון התלמוד, ויש לי ע"ז[13] השערה נכונה, מדברי התלמוד במסכת סוכה (דף ל"ב ע"ב[14]) שהוא עוסק שם לבאר שאותו המין שנקרא בתורה בשם "עץ עבות" (ויקרא כ"ג[15]) למצות ארבעה מינים שבחג הסוכות הוא ההדס, משום שהלשון ענף עץ עבות מתפרש הוא שענפיו ועליו חופין את עצו, וזה מצוי בהדס, שאומר שם שהוא עשוי כעין קליעה ודומה לשלשלת, ומקשה ע"ז בגמרא שמא זהו המין הנקרא הירדוף. והנה לפי הסימנים הללו, שעליו חופין את עצו והוא עשוי כקליעה, ג"כ[16] די לנו לשער שהוא הצבר שאנו רואים שעליו חופין את עצו, והוא עשוי, ע"י[17] הצירוף התכוף של עליו הסובבים את עצו, כמו קליעה ושלשלת.

אבל השערתנו היא מתחזקת ע"י התירוץ של הגמרא שאומרת שם, שאי-אפשר לומר שתהיה המצוה של נטילה במין הירדוף, אע"פ[18] שיש בו אותם הסימנים שאפשר לתלותם במאמר התורה "ענף עץ עבות" ע"פ[19] פירוש הש"ס[20], מפני שהכתוב אומר דרכיה דרכי נועם (משלי ג') וכתיב האמת והשלום אהבו (זכריה ח'), וזה ההירדוף, פירשו המפרשים, כיון שיש בו קוצים הדוקרים את הידים, אין זה דרכי נועם ושלום, שיהיה מין כזה משמש למצוה של נטילה בידים. הרי לנו עוד סימן מובהק המתאים לתכונת הצבר, שהם קוציו הדוקרים, הממלאים ביחוד את עליו. ועוד מתחזקת השערתי מדברי התלמוד במסכת פסחים (דף ל"ט ע"א[21]), שעוסק שם בחקירה לסמן את המינים שהם כשרים למצות מרור, שיש בהם ג"כ מה שאין טעם מר ניכר בהם, כמו חזרת, ומ"מ[22] הם בכלל מרור ע"פ המסורת, ואומר הש"ס שם שהמרור סימנו הוא שתחילתו רך וסופו קשה, ומפרש רש"י[23] שאח"כ[24] מתקשה כעץ, ושואל ע"ז ואימא הירדוף, ומתרץ שצריך שיהיה המרור דומה למצה, מה מצה מין זרעים, אף מרור מין זרעים והירדוף מין אילן הוא, והתוס'[25] כבר כתבו במסכת סוכה שם, שאין פלא אם נאמר שמרור הוא הירדוף אע"פ שיש בו קוצים דוקרים, מפני שאפשר לכותשו ולהסיר את קוציו, אבל בנטילה של המין למצות ד' מינים צריך שיהיה שלם, וזה אי אפשר מפני הקוצים שלו.

עכ"פ[26] למדנו סימן שלישי ורביעי בהירדוף המתאים להצבר, דהיינו שהוא מין אילן כזה, שתחילתו הוא רך כמו ירק ואח"כ[27] נעשה קשה כעץ. וכשאנו מקבצים כל התוארים האמורים

---

12 וע"ד - ועל דבר
13 ע"ז - על זה
14 ע"ב - עמוד ב
15 כ"ג - כבוד גאונו
16 ג"כ - גם כן
17 ע"י - על ידי
18 אע"פ - אף על פי
19 ע"פ - על פי
20 הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
21 ע"א - עמוד א
22 ומ"מ - ומכל מקום
23 רש"י - רבי שלמה יצחקי
24 שאח"כ - שאחר כך
25 והתוס' - והתוספות
26 עכ"פ - על כל פנים
27 ואח"כ - ואחר כך

במאמרי התלמוד המפוזרים הללו, עולה לנו, צורת המין הנקרא הירדוף בציור זה: מין אילן שעליו עוטרים אותו כשלשלת וסובבים את עצו וחופים אותו כעין הדס, ויש בו קוצים דוקרים והוא רך בתחילתו ונהפך בסופו לעץ. והתמונה הזאת היא המסורה לנו בשם הירדוף, שמעצמה היא אומרת שהוא מין הצבר שלפנינו, בתור סייג לכרמים. ואם נצדק בדברינו, אנו מוצאים בגמרא פסחים ג"כ תואר הירדופינין, לשון רבים, ויתכן שהוא רומז על שני המינים. ויש בזה להאריך, ואין שעתי פנויה ע"ז.

והנני חותם ברגשי כבוד וברכה

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. ומצאתי לנכון עוד חיזוק להשערתי שהירדוף הוא הצבר, והוא נקרא, לדעתי, כלשון המשנה מסכת חולין (דף נ"ח ע"ב) בשם הירדופני, ואמר שם שבהמה שאכלה הירדופני היא כשרה, והכונה שם היא, שאע"פ[28] שהיא עלולה למות ע"י אכילה זו, מ"מ[29] כל זמן שלא נולדו בה סימני טריפה היא כשרה, ובאותו ענין מונה שם, שאם אכלה קורט של חלתית כשרה, ומפרש רש"י שנוקב את המעים. ע"כ[30] נכון הדבר לומר, שהתוצאות של המיתה ע"י הרדופני הוא ג"כ מפני שכשבהמה בולעת באכילתה עלי הצבר היא עלולה לנקוב את בני מעיה ע"ז[31], חוץ מהגמל שאוכל אותם בלא היזק, ומ"מ היא כשרה כל זמן שלא ניקבו המעיים בפועל. ושם בגמרא יש שאומר שמחשב שני מינים של סם המות לבהמה, הרדופני ועוד מין סם המות, ואין פתרון לזה, לאיזה צורך ראוי לחשוב שני מיני סם המות לבהמה, שכיון שאנו יודעים שאע"פ שאכלה סם המות לבהמה מותרת כ"ז[32] שלא באה למדת טריפות, איזה חילוק של חידוש יש בין המינים השונים של סם המות.

אבל לפי השערתנו הדבר מובן, מפני שהרדופני אינו דומה לשאר מין סם המות, שכל מין סם המות הוא פועל בטבעו הארסי, וזה פועל רק ע"י קוציו שדוקרים, ויש בכל אחד טבע מיוחד שראוי לחושבו בפני עצמו. ודעת רש"י והערוך הוא, שהירדוף והרדופני, שניהם מין אחד הם, ודעת התוס'[33] בסוכה שהם שני מינים, והכריחו זה ממה שהירדופני הוא סם המות לבהמות והירדוף הוא מסומן לגנאי רק ע"י קוציו. אבל כבר בארתי שהקוצים עצמם הם העושים את העלים מסוכנים לבהמה כשאוכלת אותם. והנה אני בניתי את השערתי להסכים שהצבר הוא ההירדוף, והוא המוזכר בתלמוד ובמשנה ובתוספתא, (ב"ק[34] פ"ו ה"ה ובחולין פ"ג ה"ו[35]) בתור הירדופני, ע"פ הנראה לי מהבנת מאמרי הש"ס, המשנה והתוספתא, ואע"פ[36] שאין דברי המפרשים מתאימים לפרטי השערתי, מ"מ הנני מוצא לנכון להודיע לכבודו את מה שדעתי נוטה ע"פ הבנתי במקורות הראשיים עצמם, שהם דברי הקדמונים חז"ל[37], במשנה ותלמוד, שמפיהם אנו חיים גם בידיעת לשוננו.

נוסח האגרות וההערות: אגרות הראי"ה, כרכים א׳-ד׳

---

28 שאע"פ - שאף על פי

29 מ"מ - מכל מקום

30 ע"כ - על כן

31 ע"ז - על ידי זה

32 כ"ז - כל זה

33 התוס' - התוספות

34 ב"ק - בבא קמא

35 ה"ו - הלכה ו' (בציון מקור); אחרי שם מקום או אדם: השם ישמרהו

36 ואע"פ - ואף על פי

37 חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה